

— *Ne haragudjon a kissé nyers megfogalmazásért, de mintha „túl szép volna a menyasszony”.* Ezek szerint nincsenek megoldatlan feladatok Rakamaz könyvtárügyében?

— Ez koránt sincs így. Elég, ha csak a leglényegesebbet, a vasúton túli település ellátatlanságát említem. Községünkben jókora távolságok vannak, így ez a falurész teljesen kiesik a könyvtár vonzáskörzetéből. Ahhoz, hogy ezt meg tudjuk oldani, feltétlenül szükségünk lenne egy második könyvtáros alkalmazására is. Erre vonatkozó kérelmünket már három éve benyújtottuk a megyei tanács művelődésügyi osztályára, de ez ideig még nem tudták teljesíteni. Talán megoldást hozhat egy-két év múlva, hogy a településrészen működő cipőipari szövetkezet, amelyet most lényegesen fejlesztnek, fő-

foglalkozású népművelő alkalmazását is tervezi. Közös fenntartással akarunk itt könyvtárat létesíteni, amely ellátná az üzem dolgozóin kívül a környék lakosságát is.

Másik gondunk: mind a mai napig nem sikerült célszerűen berendezni azt a szobát, amelyben a zenei sarkot akarjuk kialakítani. Ehhez ugyanis nem lehet megfelelő szakmai bűtort kapni. A MERA-BONA típusú stúdióasztal, amellelt, hogy túl drága, a leírások alapján nem látszik eléggé praktikusnak. Egyelőre tehát nem kell félnem, hogy „munkanélkülivé” válok könyvtárügyben.

— *Befejezésül őszintén kívánom, hogy ez az egyre táguló könyvtári tevékenység a jövőben még jobban éreztesse hatását Rakamaz gazdagodó szellemi életében.*

D o s z l o p M i k l ó s

fórum

Mikor válik visszalépéssé?

A helyismereti gyűjtemények és az új köteleispéldány-szolgáltatási rendelet

A Könyvtáros 1978. áprilisi száma „Visszalépés a helyi köteleispéldány-szolgáltatásban?” címmel közli Gyuris György írását, amelyben a szerző az új rendelkezésnek a megyei könyvtárak helyismereti gyűjteményeit érintő kedvezőtlen hatását teszi szövé.

A Kulturális Minisztérium rendeletének első olvasása után, úgy hiszem, vallamennyiünkben felvetődtek hasonló gondolatok. Ezt sugallta a rendelet és a Kiadói Főigazgatóság irányelvének szövege.

Mert miről is van szó voltaképpen? Született egy rendelkezés, amely tételesen meghatározza a kötelezően beszolgáltatandó nyomtatványfajták példányszámát, ugyanakkor módosítja ezek elosztását az ország egész területén: az öt tervezési-gazdasági körzeten belül a fogadó könyvtárak felelősként gazdálkodhatnak a nemzeti nyomtatványterméssel. A közzgazdasági megfontolás mögött valóságosan is olyan törekvés húzódik meg, hogy a köteleispéldányokat fogadó öt regionális központi könyvtár saját maga döntse el, melyek azok a nyomtatványok — tartalmukat és formájukat egyaránt figyelembe véve —, amelyeket tovább kell adnia elsősorban azért, mert nem tartoznak a gyűjtőkörébe, vagy mert a régióban egy másik könyvtár teljesebb gyűjteménnyel rendelkezik az adott témakörben. (Ezt természetesen csak az ún. „jelöletlen”, tehát az ISBN számmal el nem látott kiadványokkal tehetik meg.) A helyismereti anyag mindenképpen ebbe a körbe tartozik.

Mind a KM rendelete, mind a Kiadói Főigazgatóság irányelve „tudományos célokat szolgáló köteleispéldányok”-ról szól. De ugyanígy tudományos célokat szolgál az egy-egy megye vagy tájegység helyismereti gyűjteményében felhalmozott iratanyag is. Ide tartoznak az alap kutatásokat lehetővé tevő, sokszorosított források, például a kollektív szerződések, bérszabályzatok, alapszabályok, zárszámadások stb. Ezek a dokumentumok a legkritikább esetben kerülnek könyvtári forgalomba, viszont hiányuk kérdésessé teszi a helyismereti gyűjtemények használhatóságát. (Természetesen csak nagykönyvtárak helyismereti gyűjteményéről van szó!)

A jóindulaton múlik

Kétségtelenül igaz, hogy a korábbi gyakorlat esetében — amely szerint a helyi nyomdák válogatás nélkül, közvetlenül megküldték a megyei könyvtáraknak nyomtatványukat — kényelmesebb volt a könyvtárak helyismereti gyűjteményeinek gyarapítása. Csakhogy sok helyi nyomda ma már bérmunkában dolgozik, emiatt nem bi-

zonyos, hogy a helyismereti szempontból számításba jövő kiadványokat a megye nyomdái készítik. Ezek viszont csak a területileg illetékes megyei könyvtáraknak küldtek köteleespéldányt, tehát mindig az adott helyismereti munkatársak jóindulatán, úgyszólván, lelkiismeretességén múlt, hogy továbbították-e a számukra érdektelen nyomtatványokat és illetékes helyismereti gyűjteményeknek.

A sajtótermékek különböző fajtainak a beküldendő példányszám tekintetében különböző megítélése egyúttal minősíti is a szóban forgó nyomdatermékeknek a tudományos kutatás szempontjából számításba vehető forrásértékét. Igen magasra értékeli a rendelet például egy-egy vállalat éves jelentését, mérlegbeszámolóját, a kollektív szerződéseket, az alapszabályokat, szervezeti és működési szabályokat stb. Ezek a kiadványok az üzemtörténetírás alapvető forrásai közé tartoznak, csakhogy a megyei könyvtárak éppen ezekből a sajtótermékekből nem kapnak példányt közvetlenül a nyomdától, holott az üzemtörténeti kutatásokkal foglalkozók először a könyvtárak helyismereti gyűjteményeit keresik fel.

Eddig is eléggé közismertek voltak a vidéki kutatók gondoljai, éppen a szakirodalom erős budapesti koncentráltasága miatt. A köteleespéldányok regionális elosztási rendszere segít a szakirodalomnak a vidék szempontjából jobb elosztásában, de azzal, hogy a nyomdákat csak a kisebb jelentőségű nyomtatványok helyi — a megyei könyvtárak számára történő — beszolgáltatására kötelezték, sokkal bizonytalanabbá és bonyolultabbá vált az imént említett, nagy jelentőségű forrásanyagok bekerülése több megyei könyvtár helyismereti gyűjteményébe, és teljesen a regionális központi könyvtárak együttműködési készségétől függ, hiszen a Kulturális Minisztérium 24 658/1977. sz. intézkedése is csak a 12 példányban szolgáltatandó sajtótermékekről rendelkezik.

De ez az intézkedés, amelyre Mohor Jenő is hivatkozik a Könyvtáros 1978 júliusi számában, véleményem szerint már nem a helyi, hanem az országos köteleespéldány-szolgáltatás fogalomkörébe tartozik. A helyismereti gyűjtés szemszögéből ugyanis a kettő némileg eltérő sajátosságokat mutat. Gyuris György sem az országos, hanem a helyi köteleespéldányügyben érez visszalépést. Félreértésekre adhat okot a kétféle — a helyi és az országos — köteleespéldány-szolgáltatásnak azonos megítélése.

Egyetérttek Mohor Jenőnek azzal a megállapításával, hogy az öt példányban beszállított sajtótermékek „... a megyei helyismereti gyűjtemények számára más úton-módon csak nehezen megszerezhető dokumentumok...”. A kutatás szempontjából elsődleges fontosságúak is vannak köztük, mint például az egyházi körlevelek, politikai plakátok, üzemi lapok, költségvetések stb., azonban *nem ezek alkotják a többséget!*

Beépített munkatársak?

A köteleespéldány-rendelet 5. §-a egyértelműen kimondja, hogy „A vidéki székhellyel működő nyomdák a helyi kiadványokból, amelyekből — a Kiadói Főigazgatóság külön rendelkezése szerint — 5 példányt kötelesek az OSZK-nak szolgáltatni, egy példányt közvetlenül a megyei könyvtárnak küldenek meg”, vagyis a helyi nyomdák az illetékes megyei könyvtáraknak kizárólag az öt példányban szolgáltatandó sajtótermékekből küldhetnek egy példányt.

Nem tartom járható útnak, hogy a megyei könyvtárak minden sokszorosítóba vagy intézménybe „munkatársakat építsenek be”. Sokkal inkább megvalósítható — és gondolom, Mohor Jenő is erre utal a Kulturális Minisztérium rendelkezésének idézése kapcsán —, hogy a regionális központi könyvtárak „jelöletlen” köteleespéldányaikból szétküldik a régióba tartozó megyei könyvtáraknak a megyéjükre vonatkozó nyomtatványokat. Így pl. a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár — azon túl, hogy saját helyismereti gyűjteménye számára megtartja a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei anyagot — elküldi a Heves és a Nógrád megyei könyvtáraknak a két megye számára helyismeretinek minősülő nyomtatványokat.

A Mohor Jenő által idézett KM-intézkedés csak a 12 példányban szolgáltatandó sajtótermékek elosztásáról szól. Véleményem szerint nemcsak ezeket, de valamennyi helyi vonatkozású kiadványt meg kell küldeni a regionális könyvtárakon keresztül az illetékes megyei könyvtáraknak annál is inkább, mivel a 16 példányban szolgáltatandó sajtótermékek között olyan fontos forrásanyagok vannak, mint a bibliográfiák, címjegyzékek, mérlegbeszámolók, fondjegyzékek, hivatalos lapok, idegenforgalmi prospektusok, statisztikák, térképek stb.

Kötelesek — de nem mindig kötelezhetők

A módosított köteleespéldány-szolgáltatási rendszernek az a nemes törekvése, amely a vidék jobb szakirodalmi ellátását tűzte ki célul, csak akkor valósulhat meg hiánytalanul, ha az országos köteleespéldányt fogadó regionális központi könyvtárak valóban

tudatában lesznek annak, hogy ha az e szolgáltatás révén hozzájuk került helyismereti anyag nem jut tovább a régió illetékes gyűjteményébe, rövidesen pótolhatatlan hiányok keletkeznek e gyűjteményekben. Ekkor — és csakis ekkor — valóban vizsgálás lesz a jelenlegi kötelezpéldány-szolgáltatási rendszer a korábbi évek gyakorlatához képest. Az a bizalom, amelyet az öt regionális központi könyvtár kapott a kötelezpéldányokból való részesezéses folytán, kötelezi e könyvtárakat arra, hogy a helyismereti kutatás szempontjából pótolhatatlan dokumentumokat továbbítsák az érdekelt könyvtárakba, és még véletlenül se kerüljön belőlük példány a szemétkosárba.

Bizonyos mértékig érthető a könyvtáraknak az az aggodalma, hogy esetleg tudomást sem szerezhetnek az egyes nyomdák termékeiről. Tapasztalatból tudjuk, hogy több helyen — sajnos — kényszerűségnek tekintik a kötelezpéldányokkal való foglalkozást. A Borsodi Nyomda miskolci telephelye például fél év alatt egyetlen alkalommal sem küldte meg a megyei könyvtárnak a nyomdai kimutatást; kötelezpéldány-szolgáltatási kötelezettségét teljesítettnek véli a szállítólevél elküldésével. (Még az is előfordult, hogy udvarias reklamálo levelünkre minősíthetetlen hangú választ kaptunk.)

Az új kötelezpéldány-szolgáltatási rendelet kibocsátása óta különösen megnőtt a nyomdai kimutatások jelentősége a helyismereti gyűjtemények számára. Mivel a nyomda csak az öt példányban szolgáltatandó sajtótermékekből köteles egy példányt a megyei könyvtárnak küldeni, számunkra elsőrendű tájékozási segédeszköz az a nyomdai kimutatás, amelynek eredeti példányát az Országos Széchényi Könyvtár kapja. Ebből tudjuk meg, hogy melyek azok a nyomtatványok, amelyeket a magasabb kötelezpéldányszám miatt csak az erre kijelölt könyvtárak kapnak meg az országos kötelezpéldány-szolgáltatás keretében, és amiket valamilyen úton-módon mégis be kell szereznie a megyei gyűjteménynek. Annak ellenére, hogy a K.M. rendelete szankciókat ír elő a kötelezpéldány-szolgáltatási kötelezettség nem megfelelő teljesítése esetére, az az érzésünk, hogy egyes nyomdák nem veszik komolyan a megyei könyvtárak kötelezpéldány-részesezési jogát. Ennek talán az az oka, hogy a jogszabály csak az OSZK-t jogosítja fel a mulasztó terhére történő vásárlásra vagy másolat készíttetésére (az is igaz viszont, hogy a megyei könyvtárak vonatkozásában nem tiltja ugyan ezt), a szállítólevél be nem küldését pedig 3000 forintos pénzbírsággal büntetendő szabálysértésnek minősíti. Az OSZK csak egy ízben köteles a mulasztót a hiány pótlására felszólítani, nemteljesítés esetén megindíthatja az eljárást. A megyei könyvtárakat ilyen szabályozás nem támogatja, holott a könyvtárusi forgalomba nem kerülő helyismereti sajtótermékeknek felbecsülhetetlen tudományos értékük van.

A megyei könyvtárakkal együtt

Az a tapasztalatunk — immár hat hónap nyomdai kötelezpéldányait vizsgálva —, hogy vannak nyomdák, amelyek egyáltalán nincsenek tisztában azzal, mi a különbség a megyei könyvtárnak és az OSZK-nak küldendő sajtótermékek fajtái között. Ezért kívánatos, hogy az OSZK a megyei könyvtárak bevonásával gyakrabban ellenőrizze a helyi nyomdák kötelezpéldány-szolgáltatását.

Napjainkban gomba módra szaporodnak a helyi sokszorosítók. Ezek figyelemmel kísérése a megyei könyvtárak számára szinte megoldhatatlan feladat. Az OSZK kötelezpéldány-szolgáltatáshoz viszont ezektől az „üzemeiktől” is be kell érkeznük a nyomdai kimutatásoknak. Sokat segítené rajtunk, ha rendszeresen készülné róluk országos címjegyzék.

M. Tóvári Judit

Kitüntetések

Az oktatási miniszter az 1978. évi pedagógusnap alkalmából dr. *Bekény Sándor* főmunkatársnak (Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum), *Nagy Józsefné* főkönyvtárosnak (Jászberényi Tanítóképző Főiskola), *Németh Istvánné* könyvtárvezetőnek (Könyvüipari Műszaki Főiskola) a KIVÁLÓ MUNKAÉRT kitüntetést adományozta, *Kaza Ilona* tanszéki könyvtárost (József Attila Tudományegyetem, Szeged), *Kováts József* főkönyvtárost (Budapesti Műszaki Egyetem), *László Vilmosné* könyvtárost (Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem), *Pályi Béláné* könyvtárost (József Attila Tudományegyetem) MINISZTERI DICSERETBEŒN részesítette.